

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22

ΤΑ ΝΗΠΙΑ ΖΩΓΡΑΦΙΖΟΥΝ ΤΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΤΟΥΣ

Ευαγγελία Ιακωβίδου* & Ευαγγελία Μαυρικάκη*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ Στην εργασία αυτή, μέσα από τη χρήση ιχνογραφημάτων (με την οδηγία «ζωγράφισέ μου το αγαπημένο σου φαγητό») εξετάζονται οι διατροφικές συνήθειες και τα βιώματα 276 προνηπίων και νηπίων και των δύο φύλων (135 αγόρια και 141 κορίτσια) από διάφορα μέρη της Ελλάδας. Για την ανάλυση του ερευνητικού υλικού, που προσεγγίζεται ως πολυτροπικό κείμενο (συνδυασμός οπτικού και γλωσσικού υλικού), βασιζόμαστε στην κοινωνιοσημειωτική μέθοδο των Kress και van Leeuwen. Το δείγμα των ιχνογραφημάτων αναλύθηκε με βάση τις τροφές που ζωγράφισαν τα παιδιά και με βάση τους κώδικες και τις μεταφορές που αυτά επέλεγον για να προβάλλουν το φαγητό που προτιμούν. Πέρα από τα βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος (φύλο, περιοχή, τύπος νηπιαγωγείου κτλ.) στην ανάλυση των ιχνογραφημάτων λήφθηκαν υπόψη οι πιο κάτω κατηγορίες: στοιχεία υπογραφής στο ιχνογράφημα, στοιχεία σχεδιασμού (προσανατολισμός, θέση τροφής, σημαίνοντα τροφής κ.ά.), χρώματα και σχήματα ιχνογραφήματος, σενάριο/σύνθεση, γλωσσικό υλικό. Από την ανάλυση του ερευνητικού υλικού διαπιστώνεται το πώς στα ιχνογραφήματα των παιδιών αντικατοπτρίζονται τα ενδιαφέροντά τους, οι λεπτομέρειες της καθημερινής τους εμπειρίας σε σχέση με τις διατροφικές τους συνήθειες και τα βιώματά τους (π.χ. τα νήπια της νησιωτικής Ελλάδας ζωγράφισαν κυρίως ψάρια, θαλασσινά και αυγά, ενώ τα παιδιά της ηπειρωτικής Ελλάδας γαλακτοκομικά, όσπρια και φρούτα).

Λέξεις-κλειδιά: Διατροφικές συνήθειες, Νηπιαγωγείο, Παιδικό ιχνογράφημα, Πολυτροπικό κείμενο.

1. Εισαγωγή

Το παιδικό σχέδιο κάθε φορά «αφηγείται» μια ιστορία με εικόνες-σύμβολα και η εικονογραφημένη απόδοση αντικειμένων ή/και προσώπων βρίσκεται πάντα σε συνάρτηση με τον τίτλο-θέμα. Έτσι, το παιδικό σχέδιο μπορεί να αξιοποιηθεί από/και για το παιδί, τον εκπαιδευτικό και τον ερευνητή ως υλικό πληροφόρησης για την κοινωνικοποίηση του παιδιού, καθώς και για τα στερεότυπα που συνειδητά ή ασυνειδητά έχει ενστερνιστεί ή όχι (Βαμβακίδου, 2005· Δασκαλάκη & Βαμβακίδου, 2007). Η ανάλυση οπτικού υλικού συνιστά πεδίο έρευνας για ψυχολόγους και παιδαγωγούς, αλλά στο χώρο των πολιτισμικών σπουδών το ενδιαφέρον εντοπίζεται στη σημειωτική ανάλυση, μέσω της οποίας διερευνούμε τις κοινωνικές πρακτικές, οι οποίες διαμορφώνουν κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές.

Ο Rudolf Arnheim (1974) αμφισβήτησε τη «νοησιαρχική» (intellectualist) αντίληψη ότι τα παιδιά σχεδιάζουν ό,τι γνωρίζουν εκφράζοντας την άποψη ότι τα παιδιά σχεδιάζουν ό,τι βλέπουν. Στα ιχνογραφήματα των παιδιών αντικατοπτρίζονται τα ενδιαφέροντά τους (Paine, 1992), η εμπειρία τους (Bruner, 1964) και οι λεπτομέρειες της καθημερινότητάς τους (Kellman, 1995). Οι Kress και van Leeuwen (1996) αναφέρουν σχετικά ότι τα παιδιά εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό

* Ευαγγελία Ιακωβίδου, Νηπιαγωγός & Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τμήμα Νηπιαγωγών Φλώρινας. Τηλ.: 6946840706. Ηλεκτρονική διεύθυνση: eiakovidou@gmail.com

* Ευαγγελία Μαυρικάκη, Ph.D., Λέκτορας, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ναυαρίνου 13Α, Αθήνα. Τηλ.: 210-3688033. Ηλεκτρονική διεύθυνση: emavrikaki@primedu.uoa.gr

από την κατασκευή μεταφορών, ενώ οι ενήλικοι δεσμεύονται περισσότερο από υπάρχουσες μεταφορές στην κουλτούρα τους. Το παιδικό σχέδιο, λοιπόν, ως πολιτισμικό προϊόν, ως μαρτυρία «αλήθειας ή ψεύδους» (Eco, 1989: 26), φανερώνει την εξάρτηση ή όχι των παιδιών από το υλικό περιβάλλον, το οποίο βιώνουν καθημερινά.

Η νηπιακή και η πρώτη σχολική ηλικία είναι οι καταλληλότερες για την εφαρμογή προγραμμάτων Αγωγής Υγείας εστιασμένων σε θέματα διατροφής, καθώς είμαστε ακόμα σε θέση να επηρεάσουμε τις συνήθειες των παιδιών (Γκούβρα, Κυρίδης & Μαυρικάκη, 2001). Η αποτύπωση των διατροφικών συνηθειών των παιδιών αυτής της ηλικίας είναι πολύ σημαντική για τη διαμόρφωση κατάλληλα εστιασμένων προγραμμάτων Αγωγής Υγείας και έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών ερευνών (Δημητρακόπουλος κ.ά., 2008· Piperakis et al., 2007· Πιπεράκης, 2002). Με βάση τα παραπάνω, επιδιώξαμε την καταγραφή των διατροφικών συνηθειών των νηπίων μέσω των ιχνογραφημάτων τους.

Οι ζωγραφίες των παιδιών έχουν χρησιμοποιηθεί σε διάφορα πεδία ανάλυσης για να μάθουμε περισσότερα για το πώς τα παιδιά αναπαριστούν τον κόσμο τους (Dien-Wille, 2001· Koppitz, 1984). Στον τομέα της Αγωγής και Προαγωγής της Υγείας έχει γίνει ανάλυση παιδικών ζωγραφιών (Gabhainn & Kelleher, 2002· MacGregor, Currie & Wetton, 1998) και έχει επισημανθεί η σημασία τους για να ερευνήσουμε τις πεποιθήσεις των μικρών παιδιών σε θέματα υγείας (Pridmore & Bendelow, 1995), αλλά όχι σε θέματα διατροφής.

Στην έρευνά μας τα νήπια αποτύπωσαν στο χαρτί αυτό που βιώνουν (βίωμα) με τη χρήση και το συνδυασμό τόσο του εικαστικού, όσο και του γλωσσικού σημαίνοντος (πολυτροπικότητα): τα παιδιά ζωγραφίζουν και με γράμματα προσπαθούν να ονομάσουν τις τροφές και, ζητώντας κάποιες φορές και τη βοήθεια της νηπιαγωγού, προσπαθούν να υπογράψουν με γράμματα ή και σχεδιασμένα γράμματα τα ιχνογραφήματα (βλ. Εικόνα 5).

Ο όρος βίωμα αναφέρεται συνήθως στη διαδικασία εκείνη, όπου το άτομο έρχεται ταυτόχρονα σε μια ενεργητική γνωστική και συναισθηματική επαφή με το αντικείμενο στο οποίο επικεντρώνεται, για το οποίο μιλάει και με το οποίο έχει μια συνειδητή ή ασυνειδητή σχέση (Πουρκός, 2008). Με την έννοια «αντικείμενο» ορίζεται οτιδήποτε μετουσιώνεται σε κέντρο προσοχής του ατόμου. Στην έρευνα μας «αντικείμενο» αποτελεί η τροφή και η προβολή των βιωμάτων από τα παιδιά, εντοπίζεται στην ιχνογράφιση των τροφών, αλλά και στην ονομασία τους. Για παράδειγμα, ένα νήπιο από περιοχή της νησιωτικής Ελλάδας επέλεξε να ζωγραφίσει ένα παραδοσιακό είδος τυρόπιτας με το όνομα «μηλίνα». Υποστηρίζεται δηλαδή ότι «η πραγματικότητα του βιώματος, του βιωμένου κόσμου, της εσωτερικής ή υποκειμενικής ψυχής ή ψυχισμού ενός ατόμου είναι η πραγματικότητα της επενέργειάς του πάνω στον κόσμο, είναι η πραγματικότητα των προσωπικών, ιδιωτικών χρήσεων ή νοηματοδοτήσεων του κόσμου και των σχετιζόμενων με αυτόν, σημειωτικών συστημάτων» (Πουρκός, 2006: 402). Οι τροφές που τα παιδιά επιλέγουν να ιχνογραφήσουν συνδέονται με τον κόσμο τους στη βάση της βιωματικής τους πραγματικότητας (Kellman, 1995).

Η πολυτροπικότητα αναφέρεται στη χρήση και τη μίξη πολλών τρόπων (γλωσσικών, εικονικών, κ.ά.) για την έκφραση και αναπαράσταση του βιώματος ή της εμπειρίας. Αναφέρεται επίσης και στον τρόπο παρουσίασης ενός πολιτισμικού προϊόντος, στον οποίο περιέχονται και συνδυάζονται περισσότεροι του ενός σημειωτικοί τρόποι (modes) (Χοντολίδου, 1999). Στη μελέτη μας εντοπίζεται η πολυτροπικότητα ως χρήση και συνδυασμός γλωσσικού και σχεδιαστικού

σημαίνοντος, δηλαδή συνδυασμός γραμμάτων, σχημάτων και χρωμάτων.

Η σημειωτική ως μέθοδος ανάλυσης προσδιορίζει μια σημειακή συνάρτηση και την τυπολογία των τρόπων παραγωγής σημείων. Εφαρμόζεται σε οτιδήποτε μπορεί να εκληφθεί ως σημασιακό υποκατάστατο κάποιου άλλου πράγματος. Αυτή τη διάσταση ο Eco (1989: 26) την ορίζει «ως μελέτη αυτού που μπορεί να χρησιμοποιηθεί με σκοπό το ψεύδος». Το ερώτημα που προκύπτει στη σημειωτική ανάλυση είναι εάν και σε ποιο βαθμό το αφηγηματικό στοιχείο της εικαστικής γραφής εξαρτάται ή και αναπαράγει τα στοιχεία της κουλτούρας των ενηλίκων, καθώς το παιδικό ιχνογράφημα ως σημείο αποτελεί ένα καθαυτό αντικείμενο, το οποίο δεν μεταφέρει σημασίες, αλλά τις παράγει. Στο πλαίσιο αυτό επιχειρούμε να διερευνήσουμε την αναφορική λειτουργία, τους κώδικες, τη σχηματική λειτουργία, την κατεύθυνση, το κοινωνικό πλαίσιο των σημείων και τα κοινωνικά συμφραζόμενα.

2. Υλικό – μέθοδος

Για τους σκοπούς της έρευνας συγκεντρώσαμε 276 ιχνογραφήματα από νήπια και προνήπια, που φοιτούσαν σε δημόσια νηπιαγωγεία τη χρονική περίοδο Ιανουάριος 2007 - Ιούνιος 2007 σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας (Πίνακας 1). Η επιλογή του δείγματος έγινε με βάση: (α) τη δυνατότητα πρόσβασης που είχαμε στα νηπιαγωγεία και (β) την αντιπροσωπευτικότητα νηπιαγωγείων από αστικές και μη αστικές περιοχές, όπως και από περιοχές της ηπειρωτικής και μη ηπειρωτικής Ελλάδας. Οι νηπιαγωγοί είχαν την οδηγία να ζητήσουν από τα παιδιά να ζωγραφίσουν σε ελεύθερο σχέδιο (όχι κατευθυνόμενη δραστηριότητα) το αγαπημένο τους φαγητό και το έκαναν κατά τη διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων.

Για την ανάλυση του δείγματος χρησιμοποιήσαμε την κοινωνιοσημειωτική ανάλυση (Kress & van Leeuwen, 1996). Από το υλικό που συγκεντρώσαμε 135 ιχνογραφήματα ήταν από αγόρια (49%) και 141 από κορίτσια (51%), ενώ, όσον αφορά την ηλικία τους, το 64% προήλθε από νήπια και το 36% από προνήπια. Σχετικά με το τμήμα νηπιαγωγείου που φοιτούσαν, τα 157 ιχνογραφήματα (57%) ήταν από ολόημερα νηπιαγωγεία και τα υπόλοιπα 119 από κλασικά τμήματα (43%).

Επίσης, η προσβασιμότητα στην τροφή ανάλογα με την περιοχή εξετάστηκε σε δύο κατηγορίες: (α) ιχνογραφήματα με προέλευση από αστική περιοχή (πόλη) (v=71, 26%) και από μη αστική περιοχή (χωριό) (v=205, 74%) και (β) ιχνογραφήματα με προέλευση από την ηπειρωτική Ελλάδα (v=163, 59%) και από τη νησιωτική Ελλάδα (v=113, 41%).

Πίνακας 1. Κατανομή του δείγματος ανά νομό.

Νομός	Συχνότητα
Αργολίδος	25
Αττικής	28
Έβρου	16
Ζακύνθου	50
Ηλείας	10
Ημαθίας	9
Καβάλας	35
Λέσβου	36
Πέλλας	7
Φλώρινας	33
Χίου	27
Σύνολο	276

Από τη σημειωτική ανάλυση των ιχνογραφημάτων (Kress & van Leeuwen, 1996· Thwaites, Lloyd & Warwick, 1994) προέκυψαν οι εξής κατηγορίες: (α) προσανατολισμός σχεδίου (οριζόντιος/κάθετος), (β) υπογραφή (ύπαρξη υπογραφής ναι/όχι, ολογράφως/άλλο, θέση, σημείο), (γ) σχήμα/σχήματα (λιτά/με όγκο), (δ) χρώμα (κυρίαρχο χρώμα, σημαίνον χρώμα), (ε) σενάριο/σύνθεση (ύπαρξη ναι/όχι, περιγραφή), (στ) γλωσσικό υλικό (με πομπό το παιδί, με πομπό τη νηπιαγωγό) και (ζ) πρόσθετα σημαίνοντα: οτιδήποτε ιδιαίτερο είχαν τα ιχνογραφήματα και δεν μπορούσε να προστεθεί στις άλλες κατηγορίες. Τέλος, συγκρίναμε τα ιχνογραφήματα ως προς το φύλο, την ηλικία, το είδος του σχολείου (ολοήμερο/κλασικό) και την προέλευση των παιδιών (αστική/μη αστική).

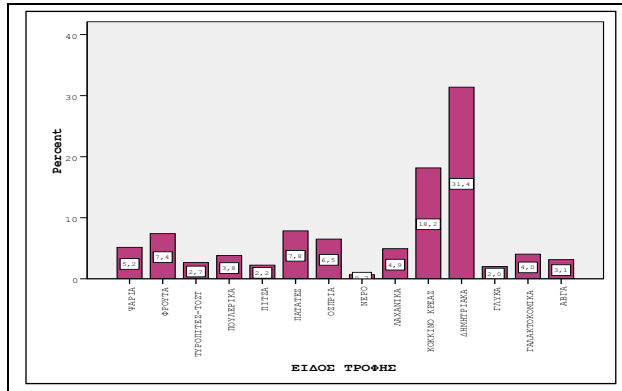
3. Αποτελέσματα

Στα 276 ιχνογραφήματα των παιδιών καταγράψαμε 446 «αναφορές» σε τροφές, οι οποίες εξετάστηκαν ως προς 5 σημεία: *αριθμός τροφών (ανά ιχνογράφημα), θέση τροφής, ενκρίνεια, συνοδευτικά τροφής και σημαίνοντα τροφών.*

Επιπλέον οι τροφές κατηγοριοποιήθηκαν με βάση τις διατροφικές οδηγίες, που εξέδωσε το Ανώτατο Ειδικό Επιστημονικό Συμβούλιο Υγείας (1999), αλλά περιλάβαμε και τις κατηγορίες «πίτσα» και «τυρόπιτα, τοστ, σπανακόπιτα» λόγω της συχνής εμφάνισης στα ιχνογραφήματα των παιδιών. Επιπλέον, στην κατηγορία «ψάρια» περιλάβαμε και τα «θαλασσινά», ενώ στην κατηγορία «δημητριακά» περιλαμβάνονται τροφές, όπως ζυμαρικά και ψωμί (Πίνακας 2).

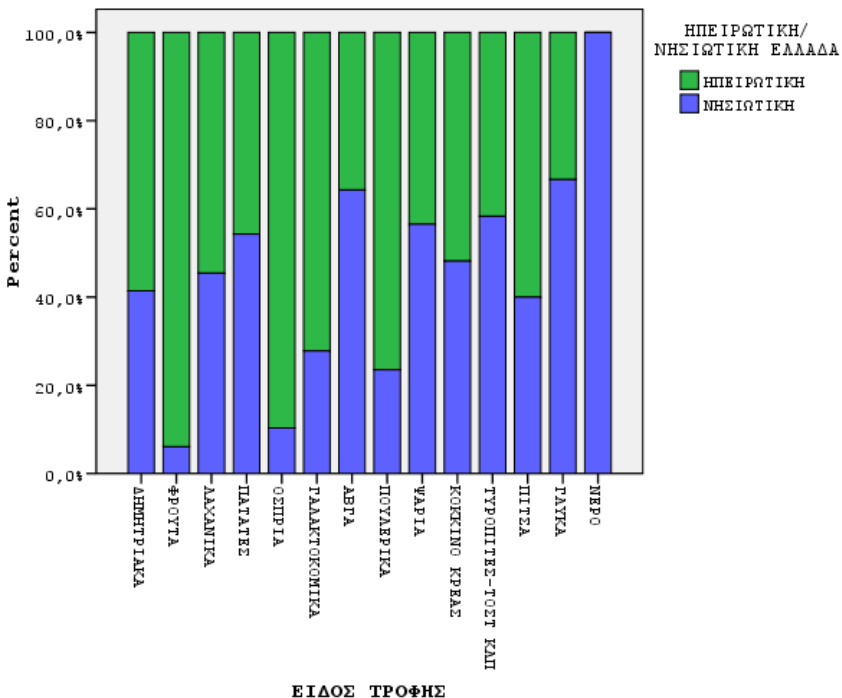
Πίνακας 2. Συχνότητα των τροφικών κατηγοριών στα ιχνογραφήματα.

Τροφική κατηγορία	Συχνότητα	Σχ. συχνότητα (%)
Ψάρια	23	5,2
Φρούτα	33	7,4
τυρόπιτες, τοστ κλπ.	12	2,7
Πουλερικά	17	3,8
Πίτσα	10	2,2
Πατάτες	35	7,8
Όσπρια	29	6,5
Νερό	3	0,7
Λαχανικά	22	4,9
κόκκινο κρέας	81	18,2
Δημητριακά	140	31,4
Γλυκά	9	2
Γαλακτοκομικά	18	4
Αυγά	14	3,1
<i>Σύνολο</i>	<i>446</i>	<i>100</i>

Διάγραμμα 1. Συχνότητα των τροφικών κατηγοριών στα ιχογραφήματα.

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 2 και φαίνεται καλύτερα στο Διάγραμμα 1, τροφές όπως τα δημητριακά (31,4%) και το κόκκινο κρέας (18,2%) κυριάρχησαν στα ιχογραφήματα, ενώ τα γλυκά (2%), οι τυρόπιτες, τα τوست κ.λπ. (2,7%) και η πίτσα (2,2%) ήταν οι λιγότερο προτιμώμενες τροφές. Επιπλέον, υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις τροφές που ζωγραφίζουν τα παιδιά από την ηπειρωτική σε σχέση με τα παιδιά από τη νησιωτική Ελλάδα ($\chi^2=49,578$, $df=13$, $p=0,000$). Γαλακτοκομικά, όσπρια και φρούτα προτιμήθηκαν κυρίως από παιδιά της ηπειρωτικής Ελλάδας, ενώ τα αυγά και τα ψάρια από παιδιά νησιωτικής Ελλάδας.

Διάγραμμα 2. Ποσοστιαία κατανομή των τροφικών κατηγοριών που περιέχονται στα ιχογραφήματα από τη νησιωτική και την ηπειρωτική Ελλάδα.

Όσον αφορά στον αριθμό των τροφών ανά ιχνογράφημα (Πίνακας 3), αξίζει να αναφέρουμε ότι στην πλειοψηφία τα παιδιά επέλεξαν να ζωγραφίσουν μία τροφή (62%), ενώ το 38% των παιδιών επέλεξαν πάνω από 2 τροφές, όπως για παράδειγμα το ιχνογράφημα στην Εικόνα 1.

Όπως ήταν αναμενόμενο παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα προνήπια και τα νήπια ($\chi^2=15,277$, $df=5$, $p=0,009$). Περισσότερα προνήπια ζωγράρισαν μία μόνο τροφή (71%) σε σχέση με αντίστοιχο 57% των νηπίων. Στατιστικά σημαντικές είναι και οι διαφορές που καταγράψαμε ανάμεσα στα παιδιά που παρακολουθούν το κλασσικό κι εκείνα που παρακολουθούν το ολοήμερο σχολείο ($\chi^2=19,650$, $df=5$, $p=0,001$) με τα δεύτερα να ζωγραφίζουν περισσότερες από μία τροφές, αλλά τα σχέδιά τους να είναι λιγότερο ευκρινή ($\chi^2=10,196$, $df=1$, $p=0,001$)

Πίνακας 3. Κατανομή των ιχνογραφημάτων αναλόγως του αριθμού τροφών.

Αριθμός εμφανιζόμενων τροφών	Συχνότητα	Σχ. συχνότητα (%)
1	171	62,0
2	70	25,4
3	19	6,9
4	11	4,0
5	4	1,4
14	1	0,4
<i>Σύνολο</i>	<i>276</i>	<i>100</i>

Εικόνα 1. Ιχνογράφημα παιδιού με περισσότερες από μία τροφές.

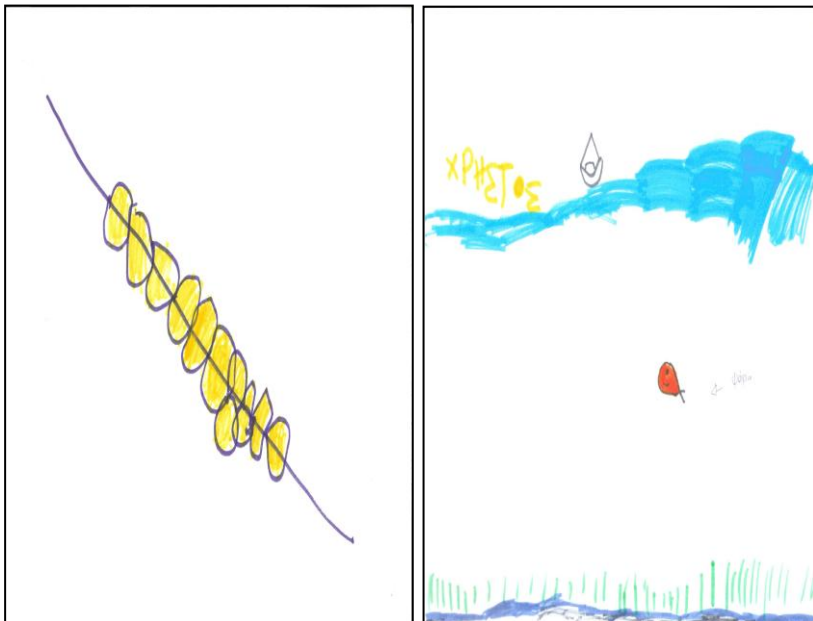
Η ύπαρξη σεναρίου/σύνθεσης στα ιχνογραφήματα των παιδιών μας δείχνει τη μεταφορά και το βίωμα ως μετάβαση των παιδιών από την επιλογή τροφής (αντικείμενο) προς την πραγματικότητα της διατροφής, που επιλέγεται στην

οικογένεια. Στο σύνολο των ιχνογραφημάτων, ένα πολύ μικρό ποσοστό ($n=11$, 4%) είχε σενάριο. Τα ιχνογραφήματα αυτά στην πλειοψηφία τους περιείχαν εικόνες της καθημερινότητας, όπως τραπέζια, καρέκλες και άνθρωποι που γευματίζουν, κρατώντας μαχαιροπήρουνα (Εικόνα 2). Αξίζει να επισημάνουμε ότι από τα 11 ιχνογραφήματα με σενάριο, τα 5 ανήκουν σε νήπια (45%) και τα 6 σε προνήπια (55%).

Εικόνα 2. Ιχνογραφήματα με σενάριο.

Όπως και στην ύπαρξη σεναρίου/σύνθεσης, έτσι και στην ευκρίνεια δεν είχαμε μεγάλα ποσοστά επίτευξης. Μόλις το 11% των ιχνογραφημάτων ήταν ευκρινή (Εικόνα 3), ενώ από τα μη ευκρινή ιχνογραφήματα παρατηρήθηκε ότι το 39% ανήκει σε προνήπια και το 61% σε νήπια, όπως φαίνεται στον Πίνακα 4, διαφορά στατιστικά σημαντική. Το ίδιο παρατηρήθηκε και ανάμεσα σε παιδιά πόλης και χωριού ($\chi^2=8,376$, $df=1$, $p=0,004$) αφού ένα 5% των δευτέρων έχουν ευκρίνεια στο ιχνογράφημα σε σύγκριση με αντίστοιχα 16% των πρώτων.

Εικόνα 3. Ιχνογραφήματα με ευκρίνεια.

Πίνακας 4. Κατανομή των ιχνογραφημάτων αναλόγως της ευκρίνειάς τους.

Τάξη	Ευκρίνεια				Σύνολο N (%)
	ΟΧΙ		ΝΑΙ		
	v	(%)	v	(%)	
Προνήπιο	96	39 (35)	3	10 (1)	99 (36)
Νήπιο	150	61 (54)	27	90 (10)	177 (64)
<i>Σύνολο</i>	<i>246</i>	<i>100 (89)</i>	<i>30</i>	<i>100 (11)</i>	<i>276(100)</i>

($\chi^2=7,248$, $df=1$, $p=0,007$)

Μεγάλη διαφορά εντοπίσαμε στον προσανατολισμό των ιχνογραφημάτων, όπου η συντριπτική πλειοψηφία ήταν οριζόντιου προσανατολισμού, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 5.

Πίνακας 5. Κατανομή των ιχνογραφημάτων σύμφωνα με τον προσανατολισμό τους.

Προσανατολισμός	Συχνότητα N	Σχ. Συχνότητα (%)
Οριζόντιος	238	86,2
Κάθετος	38	13,8
<i>Σύνολο</i>	<i>276</i>	<i>100</i>

Όσον αφορά στις μορφές και τα σχήματα δεν παρατηρήθηκαν μεγάλες αποκλίσεις στα αποτελέσματα: το 40% των ιχνογραφημάτων περιείχαν λιτά σχήματα σε αντίθεση με το υπόλοιπο 60% που είχαν ογκώδη σχήματα (Εικόνα 4). Τα παιδιά δεν ενδιαφέρονται για φόρμες όπως οι καλλιτέχνες, αλλά αποτυπώνουν αυτό που βλέπουν με τον τρόπο που το αντιλαμβάνονται και τα υλικά που διαθέτουν (Κακίση-Παναγοπούλου, 1994: 21-23).

Πίνακας 6. Κατανομή των ιχνογραφημάτων αναλόγως των σχημάτων που περιέχουν.

Είδος σχημάτων	Συχνότητα N	Σχ. Συχνότητα (%)
Λιτά	109	40
Με όγκο	167	61
<i>Σύνολο</i>	<i>276</i>	<i>100</i>

Εικόνα 4. Ιχνογραφήματα με λιτά (α) και ογκώδη (β) σχήματα.

Επίσης, σημαντικό ρόλο παίζει και η θέση του αντικειμένου (τροφή) στο ιχνογράφημα. Η τοποθέτηση της ζωγραφιάς στο κέντρο της σελίδας παραπέμπει σε φυσιολογικά και ασφαλή άτομα, σε άτομα τα οποία παρουσιάζουν ασφάλεια στις διαπροσωπικές τους σχέσεις ή μια τάση για επικέντρωση στον εαυτό τους. Η τοποθέτηση της ζωγραφιάς στη δεξιά πλευρά της σελίδας ερμηνεύεται ως μια σχετικά σταθερή και ελεγχόμενη συμπεριφορά ή πιθανή τάση διανοητικοποίησης που πιθανόν αναστέλλει τη συναισθηματική έκφραση, ενώ όταν η ζωγραφιά τοποθετείται στην αριστερή πλευρά δεν δίνονται στοιχεία που αφορούν στα παιδιά. Στο δείγμα μας, λοιπόν, η πλειοψηφία των ιχνογραφημάτων είχε την τροφή στο κέντρο ($n= 119, 43,12\%$), όπως φαίνεται από τον Πίνακα 7:

Πίνακας 7. Κατανομή των ιχνογραφημάτων ανάλογα με τη θέση της τροφής.

Θέση Τροφής	Συχνότητα n	Σχ. συχνότητα (%)
Αριστερά	30	10,87
Αριστερά-Δεξιά	4	1,45
Αριστερά-Κέντρο-Δεξιά	29	10,51
Δεξιά	7	2,54
Κέντρο	119	43,12
Κέντρο-Αριστερά	34	12,32
Κέντρο-Δεξιά	23	8,33
Πλήρη Διάσταση	30	10,87
<i>Σύνολο</i>	<i>276</i>	<i>100</i>

Στατιστικά σημαντική απόκλιση για τη θέση της τροφής εντοπίσαμε στο συσχετισμό με το φύλο (Πίνακας 8). Είναι μεγαλύτερος ο αριθμός των κοριτσιών ($n=72$) που τοποθέτησαν την τροφή στο κέντρο, σε αντίθεση με τον αντίστοιχο αριθμό των αγοριών ($n=47$).

Πίνακας 8. Συσχετισμός φύλου και θέσης τροφής.

	Αριστερά	Αριστερά- Δεξιά	Αριστερά- Κέντρο- Δεξιά	Δεξιά	Κέντρο	Κέντρο- Αριστερά	Κέντρο- Δεξιά	Πλήρη Διάσταση	Σύνολο
Αγόρι	18	3	20	2	47	21	11	19	141
Κορίτσι	12	1	9	5	72	13	12	11	135
<i>Σύνολο</i>	<i>30</i>	<i>4</i>	<i>29</i>	<i>7</i>	<i>119</i>	<i>34</i>	<i>23</i>	<i>30</i>	<i>276</i>

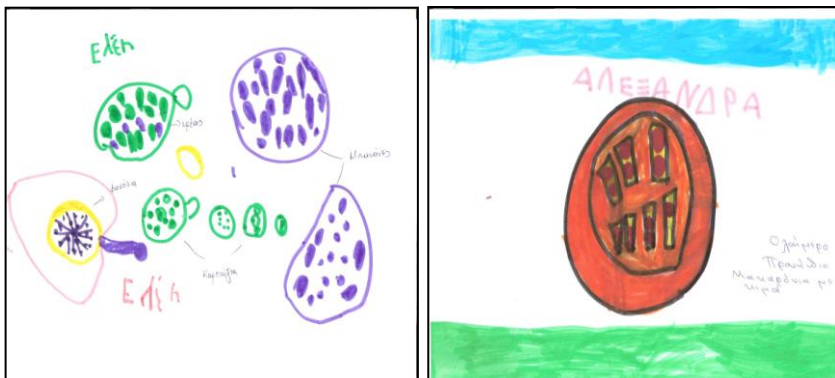
(df= 7, $\chi^2=16,847$, $p=0,018 <0,05$)

Επιπλέον, σημαντικό στοιχείο αποτέλεσε και η υπογραφή των παιδιών στα ιχνογραφήματά τους. Σύμφωνα με τους Kress και van Leeuwen (1996: 119-158), η τοποθέτηση (θέση) της υπογραφής ή/και άλλου σημαίνοντος στο πάνω μέρος του σχεδίου παρουσιάζει το «ιδεώδες» της σύνθεσης, ενώ στο κάτω μέρος δίνονται τα πραγματικά εξειδικευμένα στοιχεία της σύνθεσης. Όταν η υπογραφή μπαίνει στο κέντρο (σημείο) δίνει το βασικό θέμα της δημιουργίας, δηλαδή την κεντρική πληροφορία που θέλει να δώσει ο πομπός. Σχεδόν το μισό δείγμα [$n=136$ (49%)] είχε υπογραφή, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα 140 ιχνογραφήματα (51%) που δεν είχαν. Ενδιαφέρον είναι ότι ήταν περίπου διπλάσια τα παιδιά του κλασικού σχολείου, που έβαλαν υπογραφή στα ιχνογραφήματά τους (67%) σε σχέση με τα παιδιά του ολοήμερου σχολείου, που έκαναν το ίδιο (36%) ($\chi^2=26,972$, $df=1$, $p=0,0000$).

Διαφορές παρατηρούνται και μεταξύ των παιδιών από αστικές και μη αστικές περιοχές με τα πρώτα να υπερτερούν σε υπογραφές: 73% έναντι 41% των παιδιών από μη αστικές περιοχές ($\chi^2=21,963$, $df=1$, $p=0,000$). Μεταξύ αυτών που είχαν υπογραφή, ολογράφως υπέγραψαν τα 124 (91%) και 12 ιχνογραφήματα (9%) είχαν μόνο γράμματα (Εικόνα 5). Πάλι τα παιδιά του κλασικού εμφανίζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές από τα παιδιά του ολοήμερου σχολείου ($\chi^2=26,973$, $df=2$, $p=0,000$), καθώς 61% των παιδιών που παρακολουθούν το κλασικό σχολείο έβαλαν υπογραφή ολογράφως, σε σύγκριση με το 32% των παιδιών του ολοήμερου.

Το 70% του συνόλου των παιδιών επέλεξε να βάλει υπογραφή στο πάνω μέρος της ζωγραφιάς, δίνοντας έτσι στα ιχνογραφήματα τη διάσταση του μη *πραγματικού*, του *ουτοπικού*, εντάσσοντας την ως μέρος του σχεδίου. Από την άλλη πλευρά, το 21% επέλεξε να υπογράψει στο κάτω μέρος του σχεδίου, καταδηλώνοντας το πραγματικό, δηλαδή την ταυτότητα του έργου (Πίνακας 9).

Αναφορικά με το σημείο της υπογραφής, το 47% των ιχνογραφημάτων είχαν υπογραφή στο κέντρο (κέντρο, κέντρο-δεξιά, κέντρο-αριστερά, κέντρο-αριστερά-δεξιά), αντιθέτως με το 53% που υπέγραψαν είτε αριστερά είτε δεξιά (Πίνακας 10). Και πάλι έχουμε στατιστικά σημαντικές διαφορές ($\chi^2=36,800$, $df=5$, $p=0,000$) μεταξύ των παιδιών από αστικές και μη αστικές περιοχές: μεταξύ των παιδιών της πόλης 45% βάζουν πάνω και 24% κάτω την υπογραφή τους, ενώ τα παιδιά των μη αστικών περιοχών βάζουν κατά 30% πάνω και 5% κάτω την υπογραφή τους.

α **β**
Εικόνα 5. Ιχνογραφήματα με υπογραφή μόνο γράμματα (α) και ολογράφως (β).

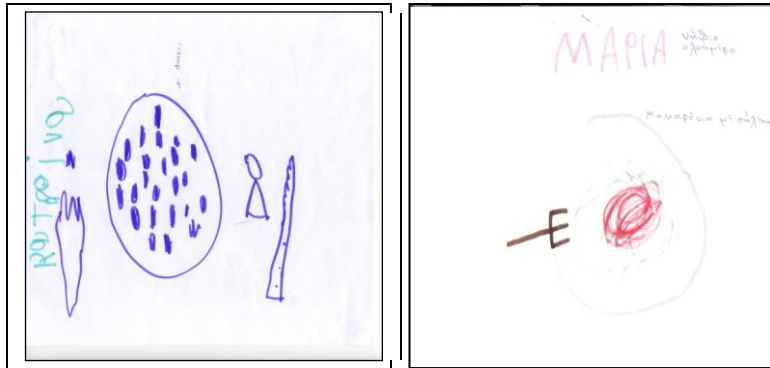
Πίνακας 9. Κατανομή των ιχνογραφημάτων αναλόγως της θέσης υπογραφής.

Θέση Υπογραφής	Συχνότητα N	Σχ. συχνότητα (%)
Κάτω	28	21
Κάτω & Πάνω	1	1
Μέση	12	9
Πάνω & Μέση	94	69
Πάνω	1	1
<i>Σύνολο</i>	<i>136</i>	<i>100%</i>

Πίνακας 10. Κατανομή των ιχνογραφημάτων αναλόγως του σημείου υπογραφής.

Σημείο Υπογραφής	Συχνότητα ν	Σχ. συχνότητα (%)
Αριστερά	48	35
Αριστερά & Δεξιά	2	2
Δεξιά	22	16
Κέντρο	39	29
Κέντρο-Δεξιά	4	3
Κέντρο-Αριστερά	14	10
Κέντρο-Αριστερά-Δεξιά	7	5
<i>Σύνολο</i>	<i>136</i>	<i>100</i>

Στη σκηνοθεσία του εκάστοτε ιχνογραφήματος εντοπίσαμε και καταγράψαμε τα σημαίνοντα των τροφών. Τα παιδιά συνοδεύουν το φαγητό στα ιχνογραφήματά τους με αντικείμενα, τα οποία στην παρούσα περίπτωση είναι το πιάτο, το κουτάλι, το πιρούνι κ.ά. Το 24% (n=66) των ιχνογραφημάτων εμπειρείχαν συνοδευτικά τροφών (Εικόνα 6), αντιθέτως με το 76% (n=210) που δεν είχαν κάποιο συνοδευτικό.

Εικόνα 6. Ιχνογραφήματα με σημαίνοντα τροφής (συνοδευτικά).

Βασικό χαρακτηριστικό των ιχνογραφημάτων, όπως προαναφέραμε, είναι και το χρώμα. Το χρώμα χαρακτηρίζει, τονίζει ή εκφράζει την ιδιαιτερότητα του αντικειμένου. Κατά τον Kandinsky, το χρώμα έχει τη σημασία αυτόνομης πνευματικής δύναμης: «Είναι ένα μέσο για την άσκηση μιας άμεσης επίηρης πάνω στην ψυχή. Το χρώμα είναι το πλήκτρο. Το μάτι είναι το σφυρί. Η ψυχή είναι το πιάνο με τις πολλές χορδές. Ο καλλιτέχνης είναι το χέρι που κάνει μέσω εκείνου ή του άλλου πλήκτρου την ανθρώπινη ψυχή να δονηθεί επωφελώς» (Kandinsky, 1981: 78). Η μεγάλη γκάμα των χρωματικών αποχρώσεων και η ποικιλία των χρωματικών υλικών που διατίθενται δίνουν τη δυνατότητα στα παιδιά να γνωρίσουν με τις κατάλληλες χρωματικές ασκήσεις τις διάφορες μεθόδους χρήσης των χρωματικών υλικών, τις χρωματικές κατηγορίες και τις ιδιότητες των χρωμάτων και να εκφραστούν δημιουργικά. Το χρώμα είναι ένα στοιχείο που ελκύει τα παιδιά και η επιλογή του απεικονίζει τη συναισθηματική τους κατάσταση. Ο Θρασύβουλος Μπέλλας (2000: 132), αναφέρει ότι οι χρωματικές προτιμήσεις των ανθρώπων εξαρτώνται από την ηλικία, τη μόρφωση, το κοινωνικό περιβάλλον, τη σωματική και την ψυχική τους υγεία. Είναι ένα δυναμικό στοιχείο που μπορεί να λειτουργήσει σε δύο επίπεδα, στο γνωσιολογικό και στο συγκινησιακό, σε στατικές και κινούμενες εικόνες. Στο γνωσιολογικό επίπεδο το χρώμα μεταδίδει πληροφορίες: (α) με καθαρά περιγραφικούς όρους, π.χ. όταν τα φύλλα αλλάζουν χρώμα και (β) με συμβολικούς όρους, όπως π.χ. στην περίπτωση σημαίων. Στο συγκινησιακό επίπεδο το χρώμα λειτουργεί με βάση ψυχολογικές συνδέσεις και προκαλεί συγκεκριμένες διαθέσεις και συναισθήματα (Σιβροπούλου, 2003: 150-151).

Εξετάζοντας το κυρίαρχο χρώμα της ζωγραφιάς διακρίναμε τα ιχνογραφήματα σε 3 κατηγορίες: μονόχρωμο, δίχρωμο και πολύχρωμο (Πίνακας 11). Στην πλειοψηφία τους τα ιχνογραφήματα ήταν πολύχρωμα (70%) (Εικόνα 7β), είχαν δηλαδή χρησιμοποιηθεί πάνω από 3 χρώματα. Ένα σημαντικό ποσοστό (20,3%) των παιδιών επέλεξε να χρησιμοποιήσει 2 χρώματα, ενώ το 10,1% επέλεξε μόνο ένα χρώμα (Εικόνα 7α). Ενδιαφέρον είναι δε και το γεγονός ότι παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς τα δύο φύλα ($\chi^2= 6,822$, $df=2$, $p=0,033$) με 63% των αγοριών να ζωγραφίζουν πολύχρωμα και 26% δίχρωμα, σε αντίθεση με

76% των κοριτσιών που ζωγραφίζουν πολύχρωμα και 14% δίχρωμα.

Από την κατηγορία «σημαίνον χρώμα» μπορούμε να πούμε ότι κυρίαρχα χρώματα είναι το καφέ και το πράσινο, ενώ ακολουθούν το κίτρινο, το κόκκινο και το πορτοκαλί.

Πίνακας 11. Κατανομή των ιχνογραφημάτων αναλόγως του κυρίαρχου χρώματος.

Κυρίαρχο Χρώμα	Συχνότητα N	Σχ. συχνότητα (%)
Μονόχρωμο	28	10
Δίχρωμο	56	20
Πολύχρωμο	192	70
<i>Σύνολο:</i>	<i>276</i>	<i>100</i>

Εικόνα 7. Ιχνογραφήματα μονόχρωμα (α) και πολύχρωμα (β).

4. Συζήτηση

Όπως ίσως ήταν αναμενόμενο, τα νήπια της νησιωτικής Ελλάδας ζωγραφίζουν περισσότερα ψάρια και θαλασσινά, καθώς έχουν περισσότερα σχετικά βιώματα σε σχέση με τα παιδιά από την υπόλοιπη χώρα. Τα περισσότερα προνήπια ζωγράρισαν μία τροφή, ενώ τα νήπια ζωγράρισαν περισσότερες από μία τροφές, ενώ υπογραφή έφεραν περισσότερα ιχνογραφήματα των νηπίων. Τα αποτελέσματα αυτά προφανώς εξηγούνται από τη γλωσσική και νοητική ανάπτυξη των νηπίων.

Αξίζει να επισημάνουμε και το γεγονός ότι η τροφή, που επιλέχτηκε περισσότερο από κάθε άλλη είναι τα δημητριακά, δηλαδή μια ομάδα τροφών που βρίσκεται στη βάση της πυραμίδας της διατροφής. Τα παιδιά αγαπούν αυτές τις τροφές και δεν τις έχουν ακόμα αντικαταστήσει με άλλες, μη υγιεινές. Επιπλέον, οφείλουμε να επισημάνουμε τις σημαντικές διαφορές που καταγράψαμε όσον αφορά στον τύπο του νηπιαγωγείου στο οποίο φοιτούν τα παιδιά: Τα παιδιά του κλασσικού νηπιαγωγείου, που έβαλαν την υπογραφή τους ολογράφως ήταν περίπου διπλάσια από τα παιδιά του ολοήμερου. Επίσης, τα παιδιά του ολοήμερου ζωγράρισαν περισσότερες από μία τροφές, αλλά τα σχέδιά τους ήταν λιγότερο ευκρινή.

Ειδικότερα, όσον αφορά στην ευκρίνεια, αξιοσημείωτη είναι η διαφορά που εντοπίσαμε μεταξύ παιδιών διαφορετικής ηλικίας, καθώς ήταν μεγαλύτερο το ποσοστό των νηπίων που δεν είχε ευκρίνεια στο ιχνογράφημά τους σε σχέση με το αντίστοιχο των προνηπίων. Η ατέλεια στο σχήμα εξαρτάται από την προσχολική σχεδιαστική δεξιότητα, από τα στάδια εικαστικής εξέλιξης του παιδιού: στο προσχεδιαστικό στάδιο ανάμεσα στα 4-7 χρόνια παρατηρείται έντονα η σχέση ανάμεσα στο περιβάλλον και σ' αυτό που σκέφτεται το παιδί χωρίς το ρεαλισμό του χρώματος. Ο Piaget υποστήριζε ότι το παιδικό σχέδιο αντιπροσωπεύει ένα λογικό πραγματισμό, καθώς τα παιδιά σχεδιάζουν αυτό το οποίο γνωρίζουν: «το αντικείμενο λειτουργεί ως σημείο αναφοράς, αλλά η απεικόνιση αφορά στο εσωτερικό μοντέλο» (Piaget, 1973· Σαββόπουλος & Τσέλιος, 1998).

Όσον αφορά το σημείο της υπογραφής εντοπίσαμε στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ παιδιών από αστικές και μη αστικές περιοχές, καθώς είναι περισσότερα τα παιδιά της πόλης που βάζουν πάνω και κάτω την υπογραφή τους σε σχέση με τα παιδιά των μη αστικών περιοχών. Η αξία της πληροφορίας αυτής στη σημασία της παιδικής σύνθεσης, σύμφωνα με τη γραμματική του οπτικού σχεδίου στο επίπεδο της κειμενικής μεταλλειτουργίας, επικεντρώνεται στο «δεδομένο-σταθερό» γνωστικό υλικό, το οποίο παρουσιάζεται στο αριστερό τμήμα του σχεδίου, στο δεξιό τμήμα το «νέο», στο κέντρο τονίζεται ο πυρήνας της πληροφορίας. Η τοποθέτηση της υπογραφής ή/και άλλου στοιχείου στο άνω μέρος του σχεδίου παρουσιάζει το «ιδεώδες» της σύνθεσης, ενώ στο κάτω μέρος δίνονται τα πραγματικά-εξειδικευμένα στοιχεία της σύνθεσης (Κουνενού, 2007).

Το παιδί στο σχέδιό του αναπαριστά, έτσι όπως το ίδιο το αντιλαμβάνεται, αυτό που βλέπει ή αυτό που του κίνησε το ενδιαφέρον και που ίσως δεν βρίσκεται γύρω του εκείνη τη στιγμή. Σ' αυτό το σημείο βρίσκεται η μεγαλύτερη διαφορά ανάμεσα στο παιδικό σχέδιο και τις εικαστικές τέχνες. Το ιχνογράφημα είναι ένα μήνυμα, ένας αυθόρμητος λόγος, ένα δείγμα ελεύθερης έκφρασης του παιδιού. Οι ζωγραφιές των παιδιών αντανακλούν τον «εσωτερικό» τους κόσμο και απεικονίζουν στοιχεία που αφορούν στην ψυχολογική κατάσταση και το διαπροσωπικό ύφος.

Το παιδικό δημιουργήμα δεν μπορεί να το δει κανείς ανεξάρτητα από το κοινωνικό πλαίσιο του παιδιού και από την επίδραση των ενηλίκων. Το παιδικό ιχνογράφημα ως πολιτισμικό προϊόν φανερώνει το επίπεδο εξάρτησης των παιδιών από το περιβάλλον, το οποίο προσλαμβάνουν καθημερινά. Σύμφωνα με τον Gardner (1982), οι πρώτες ζωγραφιές του παιδιού στηρίζονται στη σχέση ανάμεσα στην αντίληψη και την παραγωγή εικαστικού έργου. Σε σχετικές έρευνες, το περιβάλλον των παιδιών επηρεάζει την ανάπτυξη της σχεδιαστικής δραστηριότητάς τους και για το λόγο αυτό οι πολλαπλές ασκήσεις και προκλήσεις προς την παρατήρηση των εικόνων συμβάλλουν στη σύλληψη και στην παιδόμενη απόδοση των αντικειμένων, στην ανάπτυξη της αντίληψης του απεικονιστικού κόσμου (Fisher, 1979: 370-373· Gardner, 1982: 21-22).

Βιβλιογραφία

- Ανώτατο Ειδικό Επιστημονικό Συμβούλιο Υγείας (1999). *Διατροφικές Οδηγίες για Ενήλικες στην Ελλάδα*. Ανώτατο Ειδικό Επιστημονικό Συμβούλιο Υγείας. Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας.
- Arnheim, R. (1974). *Art and Visual Perception*. Berkley, Ca: University of California Press.
- Βαμβακίδου, Ι. (2005). Ο Τούρκος και ο Έλληνας στη «Ζωγραφική των Νηπίων». Σημειωτική Ανάλυση του Εθνικού «Άλλου» στο Παιδικό Ιχνογράφημα. Στο Α. Κυρίδης & Α. Ανδρέου (Επιμ.), *Όψεις της Ετερότητας* (σσ. 51-72). Αθήνα: Gutenberg.

- Bruner, J. S. (1964). The Course of Cognitive Growth. *American Psychologist*, 19, 1-15.
- Γκούβρα, Μ., Κυρίδης, Α. & Μαυρικάκη, Ε. (2001). *Αγωγή Υγείας και Σχολείο - Βιολογική και Παιδαγωγική Προσέγγιση*. Αθήνα: Τυπωθήτω - Γ. Δαρδανός.
- Δασκαλάκη, Ν. & Βαμβακίδου, Ι. (2007). Αναπαράσταση της Γυναίκας όσον Αφορά στο Στερέοτυπο του Φύλου: Κοινωνιοσημειωτική Ανάγνωση Παιδικών Ιχνογραφημάτων. Στο Γ. Καυμάλης & Α. Κατσίκης (Επιμ.), *Η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και οι Προκλήσεις της Εποχής μας* (σσ. 975-984). Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Π.Τ.Δ.Ε. (ηλεκτρονική έκδοση: <http://conf2007.edu.uoi.gr/>).
- Δημητρακόπουλος, Χ., Λυμπιώτη, Χ., Παπανδρέου, Α., Σταματίου, Σ., Φιλιόγλου, Μ. & Μαυρικάκη, Ευ. (2008). Η Διατροφή ως Έννοια και ως Πρακτική σύμφωνα με τις Απόψεις Μαθητών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Περιοχής της Αθήνας. Στο Θ. Κατσώρχης (Επιμ.), *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή συμμετοχή Βιολογικές και Φυσικές Επιστήμες στην Εκπαίδευση* (σσ. 103-112). Αθήνα, 11-13 Απριλίου 2008 (ηλεκτρονική έκδοση: <http://mde-katsor.biol.uoa.gr/synedrio2008.htm>).
- Diem-Wille, G. (2001). A Therapeutic Perspective: The Use of Drawings in Child Psychoanalysis and Social Science. In Th. van Leeuwen & C. Jewitt (Eds.), *Handbook of Visual Analysis*. London: Sage.
- Eco, U. (1989). *Θεωρία Σημειωτικής* (μτφρ. Ε. Καλλιφατιδή). Αθήνα: Γνώση.
- Fisher, D. F. (Ed.) (1979) *Perception and Pictorial Representation*. N.Y.: Praeger.
- Gabhainn, S. N, & Kelleher, C. (2002). The Sensitivity of the Draw and Write Technique. *Helath Education*, 102(2), 68-75.
- Gardner, H. (1982). *Developmental Psychology*. Boston: Little Brown.
- Κακίση-Παναγοπούλου, Λ. (1994). *Και Όμως Ζωγραφίζουν. Η Ζωγραφική των Παιδιών και ο Κόσμος τους*. Αθήνα: Δελφοί.
- Kandinsky, W. (1981). *Για το Πνευματικό στην Τέχνη* (μτφρ. Μ. Παράσχης). Αθήνα: Νεφέλη.
- Kellman, J. (1995). Harvey Shows the Way: Narrative in Children's Art. *Art Education*, 48(2), 19-22.
- Koppitz, E. (1984). *Psychological Evaluation of Human Figure Drawings by Middle School Pupils*. Orlando: Grune and Stratton.
- Κουνενού, Κ. (2007). Η Αξιολόγηση του Παιδικού Ιχνογραφήματος (ανακτήθηκε στις 10/1/2009, από την ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.eduportal.gr/modules.php?name=News&file=print&sid=169>).
- Kress, G. & van Leeuwen, V. (1996). *Reading Images. The Grammar of Visual design*. London: Routledge.
- MacGregor, A. S. T., Currie, C. E., & Wetton, N. (1998). Eliciting the Views of Children About Health in Schools Through the Use of the Draw and Write Technique. *Health Promotion International*, 13(4), 307-318.
- Μπέλλας, Θ. (2000). *Το Ιχνογράφημα του Παιδιού*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Paine, S. (1992). Conflicting Paradigms of Vision in Drawing Development Research. In D. Thistlewood, S. Paine, S. & E. Court (1992). (Eds.) *Drawing Research and Development* (pp. 1-13). Harlow: Longman.
- Piaget, J. (1973). *Biologie et Connaissance*. Paris: Gallimard.
- Πυπεράκης, Σ. (Επιμ.) (2002). *Τροφή, Διατροφή, Ανατροφή*. Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός.
- Piperakis, S. M., Papadimitriou, V., Zafiropoulou, M., Piperakis, A. S. & Zisis, P. (2007). Dietary Habits of Greek Primary School Children. *Journal of Science Education and Technology*, 16(3), 271-278.
- Πουρκός, Μ. (2006). Η Διδασκαλία, η Μάθηση και η Ανάπτυξη ως Κοινωνικο-Ιστορικο-Πολιτισμική Διαδικασία: Η Μεθοδολογική Προοπτική της Οικο-Σωματικο-Βιωματικής Προσέγγισης. Στο Μ. Πουρκός (Επιμ.), *Κοινωνικο-Ιστορικο-Πολιτισμικές Προσεγγίσεις στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση* (σσ. 378-426). Αθήνα: Ατραπός.
- Πουρκός, Μ. (2008). Πέρα από τις Νεωτερικές και Μετανεωτερικές Αναγνώσεις του Σώματος, Προς μια Οικο-Σωματικο-Βιωματική Προσέγγιση. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμ.), *Ενσώματος Νους, Πλαισιοθετημένη Γνώση και Εκπαίδευση: Προσεγγίζοντας την Ποιητική και τον Πολιτισμό του Σκεπτόμενου Σώματος* (σσ. 97-108). Αθήνα: Gutenberg.

- Pridmore P. & Bendelow G. (1995). Images of Health: Exploring Beliefs of Children Using the "Draw-and-Write" Technique. *Health Education Journal*, 54, 473-488.
- Σαββόπουλος, Χ. & Τσέλιος, Κ. (1998). *Η Ζωγραφική του Παιδιού και η Εξέλιξή της*. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ., Π.Τ.Δ.Ε., Διδασκαλείο «Δ. Γληνός» (σημειώσεις).
- Σιβροπούλου, Ρ. (2003). *Ταξίδι στον Κόσμο των Εικονογραφημένων Μικρών Ιστοριών*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Thwaites, T., Lloyd, D. & Warwick, M. (1994). *Tools for Cultural Studies: An Introduction*. South Melbourne: Macmillan.
- Χοντολίδου, Ε. (1999). Εισαγωγή στην Έννοια της Πολυτροπικότητας. *Γλωσσικός Υπολογιστής*, 1(1), 115-118 (ανακτήθηκε στις 10/1/2009 από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko1st/default.htm>)

Children's drawings about their nutrition

Evangelia Iakovidou* & Evangelia Mavrikaki*

ABSTRACT The aim of the study was to detect the dietary experiences of preschoolers. For this purpose we collected a sample of 276 drawings from children all over Greece in which we looked for the codes and metaphors that children use to project their favorite food. The drawings were analyzed, besides the basic informative facts (gender, area etc.), to categories such as: types of signatures on the drawings, orientation, position and signifiers of the food, colors and shapes, scenario-synthesis, lingual material. In addition, the food that children drew was categorized and grouped in order to give us some clues on their dietary habits. The multiple readings of the sample were made using Kress & van Leeuwen's (1996) socio, semiotic and multimodal analysis and the results reveal the statements on behalf of the children about their food choices. Children's preferred foods are cereals, children from the islands draw more fish and shellfish and more children of greater age draw more than one food and put their signature on the drawing.

Key words: Children's drawings, Multimodal texts, Dietary experiences, Food, Preschool education.

* Evangelia Iakovidou, Nursery Teacher & Post-graduate Student, University of Western Macedonia, Department of Early Childhood Education, Florina, Greece. Tel.: 0030-6946840706. E-mail: eiakovidou@gmail.com

* Evangelia Mavrikaki, Ph.D., Lecturer, National Kapodistrian University of Athens, Department of Primary Education, Navarinou 13A, Athens. Tel.: 0030-210-3688033. E-mail: emavrikaki@primedu.uoa.gr